

15 Ιανουαρίου 2017

Κανένας άνθρωπος δεν ξέρει, ούτε θα μάθει ποτέ την αλήθεια...

Επιστήμες / Επιστήμη & Θρησκεία / Φιλοσοφία / Φυσική - Χημεία

Στράτος Θεοδοσίου, Καθηγητής Ιστορίας & Φιλοσοφίας της Αστρονομίας Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο μη αισθητός κόσμος των προσωκρατικών φιλοσόφων: Η πρώτη νύξη περί της σχετικής μόνον αλήθειας των γεγονότων τα οποία γίνονται αντιληπτά μέσω των ανθρώπινων αισθήσεων, γίνεται από τον Ξενοφάνη ο οποίος αναφέρει: «Κανένας άνθρωπος δεν ξέρει, ούτε θα μάθει ποτέ την αλήθεια για τους θεούς και για τα όσα λέγω, γιατί ακόμα κι αν τύχει κάποιος να πει την πλήρη αλήθεια, δεν το ξέρει, για όλα τα πράγματα υπάρχουν μόνο γνώμες» [Αποσπ. 34, Σέξτος, Προς Φυσικούς VII, 49 και 110 πρβ Πλούταρχος]. Και ακόμα: «Ας θεωρηθεί ότι τα πράγματα μοιάζουν με την αλήθεια» [Απόσμ. 35, Πλούταρχος, Συμποσιακά ζητήματα IX, 7, 746b].

Μια δεύτερη νύξη καταγράφεται στα λόγια του Ηράκλειτου ο οποίος φέρεται να λέγει: «Η αληθινή δομή των πραγμάτων συνήθως κρύβεται» [Απόσπ. 123, Θεμιστιος, Λόγοι 5, σελ. 69D], και ακόμα: «Ο αφανής δεσμός είναι ισχυρότερος από τον φανερό» [Απόσπ. 54, Ιππόλυτος, Ελ. IX, 9,5].

Εκτός όμως της προηγούμενης περικοπής ο Σέξτος αναφερόμενος στις απόψεις του Ηρακλείτου μας πείθει τελικά ότι ο μεγάλος θετικός φιλόσοφος είχε αντιληφθεί πλήρως την ψευδαίσθηση του κόσμου των ανθρώπινων αισθήσεών μας. Αναφέρει λοιπόν: Ο Ηράκλειτος επίσης πίστευε ότι ο άνθρωπος διαθέτει δύο όργανα για τη γνώση της αλήθειας, την αίσθηση και τον «λόγο». Από αυτά τη μεν αίσθηση θεωρούσαν απατηλή, παραπλήσια με τους προηγούμενους φυσικούς, δέχεται δε σαν κριτήριο τον

«λόγο» [Σέξτος VII 126 (Ηράκλειτος A16)]. Η λέξη «λόγος» στο σημείο αυτό έχει το προσωκρατικό της νόημα. Δηλαδή με τη λέξη «λόγος» περιγράφεται το αντίθετο του προϊόντος της αίσθησης, το «μη αισθητό». Ο όρος «λόγος» με την προηγούμενη έννοια χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα από τη χριστιανική θεολογία προκειμένου να προσδιορίσει την έννοια του Θεού, θεωρώντας τον μέσω αυτής της έκφρασης «μη αισθητόν».

Όμως και ο Παρμενίδης, όπως αναφέρει ο Διογένης ο Λαέρτιος και ο Σιμπλίκιος, είχαν μια ορθή άποψη για την ψευδαίσθηση του φυσικού κόσμου όπως αυτός συλλαμβάνεται μέσω των ανθρωπίνων αισθήσεων. Αναφέρουν ειδικότερα για τις απόψεις του Παρμενίδη: «Ο Παρμενίδης έλεγε ότι η φιλοσοφία είναι διττή: Η μία μορφή της είναι σύμφωνη με την αλήθεια, ενώ η άλλη κατά εικασία. Καθόρισε δε τον «λόγο» σαν κριτήριο, διότι οι αισθήσεις δεν είναι ακριβείς» [Διογένης IX 22 (Παρμενίδη A1, 22)]

«Οι άνδρες εκείνοι υπέθεταν δύο υποστάσεις: Τη μία του νοητού πραγματικού όντος, και την άλλη του γενομένου και αισθητού, το οποίο δεν καταδέχονταν να αποκαλούν απλά «ον» αλλά «νομιζόμενο ον». Δια τούτο λένε ότι η αλήθεια σχετίζεται με το πραγματικό ον, ενώ για το μεταβαλλόμενο ον (τα φυσικά πράγματα) υπάρχει μόνο εικασία». Ως «ον» στο σημείο αυτό νοούνται τα άτομα τα οποία κατά τον Δημόκριτο και Λεύκιππο ήταν οντότητες μη αισθητές (γυμνές από κάθε αισθητή ποιότητα), άρα αληθινές. Με τον όρο «νομιζόμενο ον» αναφέρονται τα «νομιζόμενα άτομα». Με λίγα λόγια δεν αντιλαμβανόμαστε τα άτομα (ον), αλλά κάτι που νομίζουμε ότι είναι άτομα (νομιζόμενο ον).

Οι απόψεις αυτές του Παρμενίδη περιγράφονται ολοκληρωμένα στο εξάμετρο ποίημά του, μεγάλα αποσπάσματα του οποίου διασώθηκαν από τον Σέξτο Εμπειρικό (προοίμιο) και τον Σιμπλίκιο.

Την ιδέα όμως της ψευδούς πραγματικότητας που δημιουργούν οι αισθήσεις μας, είχε σχηματίσει, σύμφωνα με τον Σέξτο Εμπειρικό, και ο Εμπεδοκλής: «Άλλοι ήσαν οι λέγοντες ότι κατά τον Εμπεδοκλή κριτήριο της αλήθειας δεν είναι οι αισθήσεις αλλά ο «ορθός λόγος». Του ορθού «λόγου» υπάρχουν δύο είδη, ο θείος και ο ανθρώπινος. Από αυτούς ο μὲν θείος «λόγος» είναι ανέκφραστος (άρρητος), ο δε ανθρώπινος μπορεί να εκφραστεί» [Σέξτος VII 122 (Εμπεδοκλής B1)].

Οι διατυπωμένες αυτές απόψεις, προγενέστερες του Δημοκρίτου, πιθανότατα αποτέλεσαν το αναγκαίο πρωτογενές υλικό πάνω στο οποίο στηρίχθηκε ο Δημόκριτος, αλλά και ο Λεύκιππος, προκειμένου να διατυπώσουν κάποιες πιο ολοκληρωμένες θέσεις πάνω στο εν λόγω θέμα, και αυτό προκειμένου να

τεκμηριώσουν τη διατυπωθείσα ατομική θεωρία τους.

[Συνεχίζεται]

Παρατήρηση: το παρόν άρθρο είναι το πέμπτο μέρος της εισήγησης του Αναπληρωτή Καθηγητή του τμήματος Φυσικής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Στράτου Θεοδοσίου, με τίτλο «Αθέατος κόσμος και σύγχρονη Φυσική», στην Επιστημονική Ημερίδα «Φιλοσοφία, Φυσικές Επιστήμες, Βιοηθική», που διοργανώθηκε από τη Διεθνή Επιστημονική Εταιρία Αρχαίας Ελληνικής Φιλοσοφίας και την Ένωση Ελλήνων Φυσικών, στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, στις 12/11/2014.

Το τέταρτο μέρος της εισήγησης μπορείτε να το διαβάσετε [εδώ](#)

<http://bit.ly/2jcwBID>